

SPRAVODAJCA

MESTSKÉHO MÚZEA V RAJCI

2018

**MESTSKÉ MÚZEUM
OSLAVUJE 25 ROKOV**

3x snímka: zbierka MM

**RAJECKÝ KOSTOL
PAMÄTNÍK
DÁVNÝCH ČASOV**

**VÝSKUM MESTSKÉHO MÚZEA
ODHALIL NIEKOĽKO
ZAUJÍMAVOSTÍ**

**ČRIEPKY Z KRONIKY RAJCA
12. časť**

**ČO UKRÝVA KNIHA
Z VRŠKU DO DOLINY?**

RAJECKÝ NÁREČOVÝ SLOVNÍK
11. výber: nárečové slová z okolia Rajca
ako súčasť severotrenčianskej lexiky
v Slovníku slovenských nárečí

MESTSKÉ MÚZEUM MÁME V RAJCI UŽ 25 ROKOV

Zachovanie hmotných dôkazov o histórii a úcta k nim je povinnosťou každého národa. Aj v našom meste dlhé desaťročia driemala myšlienka na zriadenie mestského múzea. Skupina nadšencov zbierala v našom meste rôzne starožitnosti a prírodné exponáty. Títo ľudia iniciovali zriadenie Múzea v Rajci, o čom rozhodli poslanci MZ 24.3.1992. Štatút Múzea bol schválený 20.8.1992. Boli to však len základné dokumenty.

Zriadenie každej novej inštitúcie si vyžaduje veľa úsilia. Múzeum sa malo nachádzať v budove zo 17. storočia na námestí, kde sa kedysi nachádzala mestská knižnica. Ešte v 19. storočí to bol jednoposchodový renesančne a barokovo upravený meštiansky dom, ktorý slúžil ako mestský pivovar. Aby budova vyhovovala potrebám múzea musela prejsť rozsiahlou rekonštrukciou – staré a vlhké omietky sa nahradili novými – sanačnými, obnovila sa fasáda, urobila sa oprava strechy, obnovili sa staré stropy, opravili sa okenné rámy, zamrežovali sa okná kópiami pôvodných mreží, namontoval sa alarm, nainštalovali sa nové vykurovacie telesá. Do expozičných miestností sa obstarali výstavné skrinky.

O prípravu a otvorenie Múzea sa najviac zaslúžili – Ing. Arch. Ferdinand Buček, hlavný iniciátor myšlienky múzea, iniciatívny zberateľ exponátov a zakladateľ Spravodajcu mestského múzea; PhDr. Gabriela Podolanová, vtedajšia riaditeľka mestského kultúrneho strediska, ktorá bola právnym a organizačným garantom múzea, Ing. Ján Rybárik, vtedajší vedúci oddelenia výstavby mestského úradu, ktorý riadil stavebno-rekonštrukčné práce; RNDr. Ružena Rybáriková, vtedajšia vedúca múzea, ktorá zodpovedala za obsahovú a bezpečnostnú stránku zbierok.

Múzeum bolo slávnostne **otvorené** počas osláv 800-ročnice nášho mesta **21. júna 1993**.

Ani sme sa nenazdali a Mestské múzeum v Rajci oslavuje v tomto roku 25. výročie svojho otvorenia. Za toto obdobie bol vybudovaný pomerne bohatý zbierkový fond – **4815 kusov zbierkových predmetov** z rôznych oblastí spoločenských a prírodných vied. Najbohatšie je zastúpený fond histórie a etnografie, ale v múzeu sa nachádzajú aj zbierky numizmatické, archeologické, petrografické, zoologické atď. Veľká časť predmetov bola získaná darom od obyvateľov Rajca, ktorým aj touto cestou srdečne ďakujeme! Všetky predmety sú od-

borne spracované a ošetrované a viac ako polovica je už zaevidovaná v centrálnom muzeálnom systéme CEMUZ.

V múzeu sa nachádzajú dve stále expozície – prírodovedná a národopisná, ktoré sa každoročne snažíme obohatiť o novo získané darované exponáty. Počas letnej turistickej sezóny obohatíme expozície o zaujímavé výstavy. Už ste mohli obdivovať bábky zo Žilinského bábkového divadla, Slovenské insitné maliarstvo zo Srbska, Drevené miniatúry slovenskej ľudovej architektúry Milana Bileša, či drôtenú tvorbu Ladislava Fapšu.

Prírodovedná expozícia zachytáva na malej ploche prírodné pomery Rajeckej kotliny. Je rozdelená do troch samostatných celkov, biotopov – prostredie vôd, lesné prostredie, prostredie predhorí a lúk. Exponáty zo živej prírody dopĺňajú ukážky geologickej stavby prírodného biotopu.

Národopisná expozícia je venovaná histórii a remeselným tradíciám

mesta, dozvedieť sa môžete o rezbárstve, tkáčstve či najznámejšom rajeckom remesle kožiarstve. V expozícii nájdete množstvo dnes už nepoužívaných predmetov, ako kolovrátko, tkáčsky stav, kliešte na oplátky, nástroje na spracovanie kože a množstvo iného. V meštiackej izbe môžete obdivovať krásne umenie rajeckých rezbárov. Na prízemí sa nachádzajú ukážky poľnohospodárskych náradí a remeselných nástrojov.

Aj keď budova prešla pred 25. rokmi rozsiahlou rekonštrukciou, rekonštrukciu by potrebovala opäť. Budova začína postupe vlhnuť a exponáty by potrebovali stálu teplotu a vlhkosť. Najväčším problémom je nedostatok priestorov. Múzeum má dostatok zaujímavých exponátov, ktoré nie je kde vystaviť. Nepostačujúci je aj depozitár, predmety sú uložené tam, kde bolo miesto, hoci by mali byť rozdelené podľa druhu, materiálu, nehovoriac o tom, že už „praská“ vo švíkoch. Aj keď zriaďovateľ Mesto Rajec robí čo môže, a každoročne sa snaží najakútnejšie problémy vyriešiť, múzeu by pomohla finančná pomoc od štátu na opätovnú rekonštrukciu tejto národnej kultúrnej pamiatky.

Mestskému múzeu v Rajci želáme do ďalších rokov viac radosti z úspechov ako starostí z problémov, aby rástlo v bohatosti a kvalite exponátov a množstvo návštevníkov, ktorí doňho zavítajú.

Zuzana ŠČASNÁ,
odd. kultúry MsÚ Rajec
10x snímka: Richard Köhler

ČRIEPKY Z KRONIKY RAJCA

12. časť

... „**koželužské remeslo**“ sa v Rajci vyvinulo vo veľkej miere? Garbiari, remenáři a kožušníci pod spoločným názvom „**kožkáři**“ (kožiari) tu mali už od dávnych čias svoj cech. Surovinou kožušníkov bola ovčia koža. Ovce chovali zámožní „**dobří gazdovia**“, z ktorých boli mnohí aj mäsiari. Každý mal valacha, ktorý pásol ovce. Páslo sa najmä z jari a chodilo sa pásť do Cibulovej, neskôr do Porubskej. V horách sa údajne robil aj syr, ten odovzdávali debnárovi Štefanovi Huljakovi, ktorý robil debnárске diežky pre žida Milicha v Považskej Bystrici. Milich tam mal v tom čase bryndziareň. Známi rajeckí kožušníci boli, napr. Jančovičovci, Žuchovia, Žilinčíkovci a i. Tí skupovali kože aj od občanov z okolitých obcí, ba niektorí chodili na nákup koží až do Zvolena. Na spracovanie koží bolo prispôsobené celé obydlie kožušníka.

GARBIARSKY DOM MAJSTRA ŽIDEKA-GABKECH S POHLADOM NA PAVLAČE, NA KTORÝCH SA SUŠILI VYČINENÉ KOŽE

... **kožušníci spracúvali kože ručne a veľmi kvalitne?** Remeň každej kože sa zvlášť *flajšoval*, t. j. čistil od mastnoty a loja. Na takto očistenú kožu sa pôsobilo *kvasom* – soľou zmiešanou s jačmenným šrotom, následne sa kože vykosili, čo znamená, že sa remeň dokonale vyčistil z mastnoty a špiny. Kvôli tomu sa remeň opakovane čistil na *škafé*. Z dokonale vypracovaných a zafarbených koží sa šli rajecké slovenské kožuchy. Známe boli *bekeše* (kožuchy pre vojenských jazdcov) a *lokčiaky* (šité špeciálne pre mužov z okolitých obcí); okolo rukávov a predkov boli často zdobené tzv. *sirmou*, ktorú si kožušík sám vyrábal. Kožuchy pre Čičmancov sa zasa zdobili garbiarskou zelenou alebo červenou kožou a vedľa garbiarskeho pásu sa prišil *prám* (lem) z čiernej jahňacej kože.

... **rajeckí kožušníci šli aj čiapky?** Boli z modrej látky (*šťofu*) a bývali podšívane ďalšou látkou alebo kožušinou. Navrchu čiapky bol *pochválenec* – čierny kožušinový brmbolec. Takéto čiapky šli pre mužov z Ďurčinej, Rajeckej Lesnej, Fačkova a iných okolitých obcí. Pre mužov z Rajca šli čiapky podobné dnešným baraničiam. Tradíciu rajeckých kožušníkov prebralo po 2. svetovej vojne na dlhšie obdobie družstvo *Rajčanka*, ktoré

Aj v roku 2018 sa stretávame nad informáciami z mestskej kroniky, v ktorej listujeme už po dvanásťkrát. Kronika Rajca zaznamenáva rôzne údaje, fakty, zaujímavosti a historické skutočnosti, pričom našim cieľom je sprostredkovať ich čitateľom – záujemcom o všetko, čo sa v Rajci dialo a čo niekedy malou, inokedy väčšou mierou písalo dejiny mesta a možno i jeho súčasnú podobu.

Viete napríklad, že...

kože nielen spracúvalo a vyrábalo, ale z nich šilo aj rôzne výrobky.

... **v kronike Rajca sa spomína rajecký kroj?** Údajne sa nosil ešte začiatkom 19. storočia, no nemožno ho presne opísať. Pripomínal skôr akýsi dedinský oblek, bez typických krojových zvláštností. Ženy na bielom čepci nosili plátenné šatky, rukávce bez výšiviek, lajblíky a široké riasené sukne. Ženy i muži mali obuté sárové, doma šité papuče zo súkna vyrobeného v Rajci. Muži nosili aj sárové čizmy, do ktorých si zasúvali nohavice šité zo súkna domácej výroby alebo z iných hrubých teplých látok. Sáry čižiem boli tvrdé. Muži mali na sebe domácky šité košele z domáceho plátna bez výšiviek, zväčša bez goliera, vpredu viazané tkaničkou. Na košeľu si obliekali tmavú vestu, ktorá sa vpredu zapínala na viac drobných gombičiek až hore na krku. Na veste nosili muži dlhší, cez kríže siahajúci kabát jednoduchého strihu. Takýto kabát bol tiež zo súkna alebo z inej hrubšej látky. V lete nosili väčšie tmavé klobúky vyrobené v Rajci a v zime jednoduché baranice rajeckej výroby. Muži si opísané oblečenie vzdialene pripomínajúce kroj zachovali až do 20. rokov minulého storočia. To, ako si ho ženy pozmenili a prispôbili približme v ďalšom pokračovaní nášho listovania v rajeckej kronike.

RAJECKÝ MEŠTIACKY ODEV – KROJ, KTORÝ SA NOSIL V PRVEJ POLOVICI 20. STOROČIA

... nárečie v Rajci spomína aj kronika mesta? V roku 1974 tu nachádzame zápis, ktorý hovorí, že rajecké nárečie je také, ako pred pár storočiami. V zápise sa konštatuje, že mladí ľudia pomaly začínajú dialekt opúšťať, no v domácnostiach sa prispôsobujú starším ľuďom, a tak „dzékajú“. Týmto nárečím sa hovorí aj v okolitých obciach, napr. Malá a Veľká Čierna, Kľače, Jasenové, Zbyňov, Šuja, Ďurčiná, Rajecká Lesná a v mnohých ďalších dedinách na okolí Žiliny. Vo Fačkove a v Čičmanoch sa, podľa zápisu v kronike, hovorí spisovnou slovenčinou. Toto tvrdenie však nie je pravdivé, Fačkov i Čičmany majú vlastné nárečia, ktoré primárne neobsahujú rajecké nárečové prvky, ale skôr niektoré znaky typické pre stredoslovenský typ nárečí. Zápis upozorňuje aj na časť „Koniec Rakúsko-uhorskej monarchie“ zaznamenaný v prvej časti kroniky, ktorá je celá písaná miestnym nárečím. Stať o rajeckom nárečí v kronike obsahuje viaceré zaujímavé postrehy a charakteristiky, často korešponduje s najnovšími modernými dialektologickými výskumami, preto sa k nej v našich *Čriepkoch* ešte vrátíme.

**VIZUALIZÁCIA RAJECKÉHO HRADU
PODĽA DOCHOVANÝCH ARCHEOLOGICKÝCH VYKOPÁVOK**

... o rajeckom hrade sa písalo aj v kronike? Pozorní čitatelia si určite všimli, že sme sa o hrade v jednom z našich článkov už zmienili, avšak len veľmi stručne a výhradne len na základe údajov z kroniky. V r. 1358 sa spomína *kastelán de Raych*, pričom hrad údajne stál v doline Baranová a patrili k nemu obce Šuja a Ďurčiná. Majiteľ hradu bol kráľ Žigmund, ktorý ho v r. 1697 daroval poľskému šľachticovi Sandzivojovi z Ostrogu. Po jeho smrti prechádza mestečko i hrad pod panstvo Lietavy, vtedy hrad stráca význam a zaniká. Toľko kronika. Tí, ktorí chceli vedieť viac, dozvedali sa len strohé informácie založené na dohadoch a nepodložených informáciách. V novej dobe začalo akési pátranie po rajeckom hrade, no lokalita Baranová nechcela vydať svoje tajomstvo, ktoré, ako ukázali najnovšie výskumy, vlastne ani nemala. Fakt, že zemepisné súradnice lokality Rajeckého hradu sú v súčasnosti s najväčšou pravdepodobnosťou známe je už najnovšia história zviditeľnená všetkým obyvateľom Rajca aj jeho návštevníkom.

... rajecký rodák Ján Machalický spísal kedysi históriu Rajca? Toto meno sa v rôznych súvislostiach objavuje viackrát v rajeckej kronike, najčastejšie však v spojitosti so spisom nazvaným *Rajec, opis pôvodu a pokračovanie ve vyvinutiu jeho zložený od Jána Machalického, rodáka tunajšieho, roku 1902 v mesiaci Máji, v Liptovskej Nemeckej Lupči*. Machalického zápis cituje napríklad v svojej práci aj národopisec F. Kalesný, ktorý sa históriou rajeckej oblasti zaoberal (porov. Spravodajca Mestského múzea, 2017, s. 6 – 7). Machalický predložil informácie nielen o dávných počiatkoch Rajca a jeho obyvateľoch, ale aj o miestom kostole a kňazoch, rajeckých školách a prvých učiteľoch v mestečku, slávnych obyvateľoch mesta z rádu františkánov, ale tiež civilistov. Zo spisu sa čitateľ môže dozvedieť aj „voľačo o *Jurisdikcii rajeckej*“, prečítať si zopár rajeckých

povestí, zoznámiť sa s privilégiami mesta Rajec a s minulosťou tzv. „*dobrobytu rajeckého*“ a pod. Odkiaľ J. Machalický svoje spísané poznatky čerpal a nakoľko sú jeho informácie pravdivé, nevedno. S istými údajmi pracuje aj F. Kalesný, no do akej miery možno celému spisu dôverovať je otázne. Keďže viaceré uvedené údaje sú prinajmenšom zaujímavé a uvádza ich na svojich stránkach aj kronika mesta, vrátíme sa k niektorým z nich v budúcich častiach nášho seriálu.

... bola napísaná báseň na oslavu rajeckého piva?

O tom, že sa pivo kedysi varilo aj v Rajci sme sa v našom seriáli už zmienili. Zo zápisov v kronike vyplýva, že pivovarníkom sa začalo menej dariť v ich činnosti niekedy v druhej polovici 19. storočia. Podľa zápisov mestskej pokladničnej knihy z r. 1811 vysvitá, že sa v týchto rokoch staval na námestí nový pivovar. V r. 1881, čiže o sedemdesiat rokov neskôr, sa v protokole ešte spomína asekurácia, t. j. poistenie pivovaru, no po tomto dátume to už išlo s rajeckým pivovarníctvom dolu vodou. Spomínanú ódu na rajecké pivo napísal Karol Akay v r. 1800 a dal jej názov *Chvála rajeckého piva*. Ako sa v kronike Rajca píše, báseň bola uverejnená napr. v *Matičnom čítaní* v r. 1970 (časopis Matice slovenskej, č. 19). Jej autor pôsobil na viacerých miestach ako farár, napr. v Marikovej, vtedajšom Frivalde (Rajeckej Lesnej) a tiež v Rajci a bol horlivým členom Slovenského učeného tovarišstva. Po prečítaní pár riadkov básne čitateľ kváha, či autorova chvála nie je vlastne ironickým pohľadom na kvalitu tohto moku vyrábaného v meste. Báseň sa údajne zachovala i v rukopise.

*Do Rajca, do Rajca šuhaji,
tam dobré pivo mávajú.
Keď ho navečer uvarí,
ráno je už pivo starý,
tak dobrej a silnej moci,
že sa každému zatočí.*

*Kto trpí na kameň – bolesť,
tá je o tom pive povest',
aby plný fertel chytíl,
na jeden dúšok ho vypil,
hneď bude kameň rozotren
a vynde všetek z neho ven.*

(Pozn.: celú báseň si môžete prečítať na s. 16)

... v druhej polovici minulého storočia boli na rajekom kostole a v jeho okolí vykonané niektoré zásadné zmeny? Tak napríklad v roku 1973 boli na mestskom cintoríne povytínané staré stromy, prevažne išlo o smutné vrbý, ktoré ho zatieňovali viac ako 50 rokov, no boli už značne rozrastené a predstavovali potenciálne nebezpečenstvo ohrozenia ľudí i cintorinských objektov. V auguste 1988 bola nanovo zhotovená vrchná časť veže, jej nová nosná konštrukcia bola pokrytá medeným plechom. Výdaje v tom čase predstavovali asi 380 tisíc Kčs. Do gule kostolnej veže boli priložené k starším záznamom z r. 1721 – 1735 (v týchto rokoch bola už vtedy 110 rokov stará veža pričinením miestneho kňaza opravovaná), nové údaje a mince. Okolie kostola bolo vydláždené a vtedajší dekan Teodor Smatana sa pričínal aj o to, aby bol kostolný organ prevezený na opravu.

(Pokračovanie nabadúce)

Poznámka: *Fakty z kroniky uvádzame tak, ako boli zaznamenané. V niektorých prípadoch zápisy upravujeme (najmä kvôli rozsahu), príp. doplníme našimi postrehami a poznámkami.*

PaedDr. Miloslav SMATANA, CSc.,
absolvent Pedagogickej fakulty v Nitre,
pracuje v Jazykovednom ústave SAV v Bratislave

3x snímka: zbierka Mestského múzea v Rajci

RAJECKÝ NÁREČOVÝ SLOVNÍK

11. výber: nárečové slová z okolia Rajca ako súčasť severotrenčianskej lexiky v Slovníku slovenských nárečí

V predchádzajúcich číslach Spravodajcu sme prezentovali najrozšírenejšie nárečové slová najmä z oblasti Rajeckej doliny (porov. *Spravodajca Mestského múzea Rajec*, 2007, s. 6 – 11; 2008, s. 6 – 10; 2009, s. 9 – 13; 2010, s. 11 – 14; 2011, s. 7 – 11; 2012, s. 8 – 13; 2014, s. 9 – 12; 2015, s. 10 – 12; 2016, s. 11 – 14; 2017, s. 12 – 15), ktoré reprezentujú rajeckú nárečovú lexiku. Väčšina z nich si našla svoje miesto aj vo významnom projekte slovenskej dialektológie – v **Slovníku slovenských nárečí** (ďalej aj SSN).

Rajecké nárečie zastupuje v SSN s charakteristickou lexikou najmä mesto Rajec a okolité obce, napr. Ďurčiná, Rajecká Lesná, Zbyňov, Kľače, Poluvsie, Domaníža (a tiež aj Fačkov a Čičmany, hoci tieto obce majú v rámci rajeckého nárečia osobitné postavenie).

Rajec so svojim nárečím a jeho charakteristickými prvkami je súčasťou severozápadoslovenského nárečového celku, ktorý v SSN zastupujú aj niektoré ďalšie obce okresu Žilina (napr. Bytčica, Dolná Tižina, Lietava, Lietavská Lúčka, Ovčiarsko, Porúbka, Rosina, Terchová, Turie, Višňové a i.), okresu Považská Bystrica (napr. Brvnište, Dolná a Horná Mariková, Dolný a Horný Moštenec, Papradno, Podmanín, Prečín, Prosné, Pružina a i.), príp. okresov Bytča (napr. Dlhé Pole, Dolný Hričov, Kolárovice, Kotešová, Predmier, Súľov, Veľké Rovné a i.) a Púchov (napr. Lednica, Mikušovce, Pruské, Záriečie a i.), ale aj ďalšie, ktoré však už nesú vlastné charakteristické črty vzdalujúce sa typickým pre rajecké nárečie (napr. kysucké nárečia, čadčianske nárečia a pod.).

Uvedené obce a ich nárečia sú viac-menej príbuzné rajeckému nárečiu, všetky totiž patria, ako sme uviedli vyššie, do skupiny západoslovenských nárečí severozápadoslovenského typu, presnejšie potom severotrenčianskych (hornotrenčianskych) dialektov.

Nasledujúci výber z prvých dvoch častí SSN je ukázkou nárečovej príbuznosti (príp. odlišnosti) zemepisne blízkych nárečových celkov, pričom zaznamenané nárečové slová sú nielenže veľmi blízke typickej rajeckej lexike, ale neraz ich používatelia nárečia v Rajci a autochtóni poznajú a považujú za súčasť vlastného nárečia. Je na čitateľovi, aby posúdil, do akej miery sú mu nasledujúce nárečové slová známe či blízke.

abrad *m.* *strenč* listnatý strom s drobnými červenými plodmi rastúcimi v strapcoch, *bot.* jarabina (*Sorbus*): *V brvnišskej rúbaňi ostalo pár krúhvo abradvo a polék* (Brvnište)

ancichvost *m.* *pejor.* naničhodný človek, darebák: *Kerisi ancichvost nám bantoval fčeli, prezmála mi spadli* (Brvnište)

babicuľa *ž.* pôrodná asistentka, babica: *Babicuľa pri zľahnutí mosela dzecku prezezac pupečnú šnuoru* (Brvnište)

bačov *m.* stavisko na holiach, v ktorom je v lete ustajnený dobytok: *Tu vravíme bačov a f Kolárovicáh letník* (V. Rovné); *Susedovci poslali na bačov ze statkom len pastíra* (Brvnište)

bajka *ž.* niečo vymyslené, nepravda; povedačka: *Ja tiež poviem bajki, kec treba* (Ovčiarsko)

báňiatka *ž.* vrbovitý strom, na ktorom rastú jahňady: *Pri našiem dome rvost-la visoká báňiatka* (Brvnište)

báňiatko *s.* kvety al. puky rakyty al. osiky, jahňady: *Maceri a sestrám som doňiesol celú hrsc báňiaték* (Brvnište)

bednárčiť *nedok.* vykonávať debnárske remeslo, debnárčiť: *U nás kedisi kolár aj bednárčil* (Brvnište)

blianki *ž.* *pomnož.* miestnosť v kaplnke, márnica na cintoríne: *Odňesli ho do blianék* (Papradno); *Mariša mi povedala, že bliankoch je jakísi obeseneč* (Brvnište)

brezňík *m.* brezový háj, porast briez: *brezňík* (Rosina)

brbocina i **brbota** *ž.* *pejor.* niečo riedke, rozbabrané (obyč. o jedle), babranina: *Telacié masso bolo riétke – taká brbocina* (Pruské); *brbota* (Hor. Mariková)

brbrat' *nedok.* zajakávať sa: *brbrac* (Rosina)

burej *m.* plemenný samec hovädzieho dobytku, býk: *To naše krafsko sa zase behá, mosíme s ňím ízd g burejovi* (Brvnište)

casí *ž.* *pomn.* *zastar.* drevený riad na stláčanie tvarohu: *Ocec spravil casí z hruškového dreva* (Brvnište); *casí* (Papradno)

RAJECKÁ MÁRNICA – BLIANKI

ciplínek *m.* druh spevavého vtáka, zool. stehlík obyčajný (*Carduelis carduelis*): *Janovi viľepil hájní facku, ľebo cíľal s flóbertki na ciplínka* (Brvnište)

čaprták *m.* detská hračka v podobe lopatkovitého kola na vode: *Jakí čaprták chtosi urobil v Brezí na potvočku, furd ho voda točí!* (Brvnište)

V POZADÍ ÚTVARY ZO SNOPOV S ČIAPKAMI NA VRCHU

čiapka *ž.* vrchný snop na útvare zo snopov na poli: *čiapka* (Lietava)

čichrac *nedok. expr.* ťažko, šuchtavo kráčať: *Ledva čichre hore dzedzinu* (Bytčica)

čistuňinki *príd. expr.* veľmi, nadmieru čistý; príjemne čistý; číry: *čistuňinka voda* (Rosina)

čuť sa *nedok.* uvedomovať si istý telesný al. duševný stav, cítiť sa: *Zle sa čujem* (Dol. Tižina)

decina *ž.* decilitrový pohárik na pálenku: *Si misľel, že už ňevieme rozeznac poldecinu od decini* (Papradno); *Pohárik poldecini a decini bolí také dúhé, krki mali dúhé jako husľe* (Súl'ov)

deščica *ž.* menšia spracovaná doska al. latka ako časť zariadenia: *deščica* (Dol. Tižina)

doprac *dok. expr.* dopraviť, doviezť: *Frano dopral fčera veľikú fúru, kedz aj ňemal dobré pokrútki* (Brvnište)

držadľen *m.* rúčka na cepoch: *držadľen* (Dol. Mariková)

dzedek *m.* nástroj vo forme lavice al. stolca na strúhanie spíc, dúžok, šindľov a pod.: *dzedek* (Brvnište)

dzever *m.* mužov brat, švagor: *Ten moj dzever, to bol teda chlap!* (Dol. Mariková)

dziba *ž.* huf plávajúcich rýb, keď sa trú: *Hen pláva dziba!* (Papradno); *Každú jar, kedz ribi mali dzibu, prišlo k nám*

plno váhovih ríb z Váhu (Brvnište)
dzibkom *prísl. expr.* klusom, rýchlo: *Dzibkom uchodzí prec smrcú* (Bytčica)

dzierka *ž. ** (višivať) na dzierki (Višňové) – druh výšivkovej vzorky

džupkové *s. spodst.* odmena pastierom pri predaji husí: *Kec sa v jeseň predávali husi, gazdiné kupovali cukolíki*

hádzac i **hádzat'** *nedok.* prudkým pohybom spôsobovať let al. pád niečoho, vrhať • *hádzadz na kačku* (Rosina), *hádzat' skrižienku* (Terchová) – hádzat' ploský kameň po povrchu vody tak, aby prebehol po hladine

hadziňec *m.* druh huby, bot. hadovka smradľavá (*Phallus impudicus*): *Roki zbiera hubi a ukázal mi aj hadziňec, zdaleki smrdzel* (Brvnište)

hák *m.* zahnutý drevený al. kovový predmet na vešanie, zachytávanie ap. • *zavesel si hak na krk* (Rosina) – dostal zlú ženu

hakovica *ž.* palica na podopieranie so zahnutou rúčkou, krivul'a: *Vezmem na teba hakovicu!* (Rosina)

hoľcior *m.* zastar. voj. dôstojník: *A von sa, ten voják, hoľcior, bál streľic* (Turie)

holohnatí *príd. expr.* chodiaci s holými končatinami: *holohnatí* (Brvnište)

chamtoš *m. pejor.* pažravý človek, žrút: *Chamtoš šeko je, zedel bi* (Súl'ov)

ikric sa *nedok.* neresiť sa, trieť sa (o rybách): *Večér sme do rieki postavili vršku a ráno sme hu viciahľi plnú neresék, ľebo sa fčil ikria* (Brvnište)

inaje *prísl.* inde, na inom mieste: *Kedysi tu bývalo modz boruoučia, inaje to volajú jalovec* (Podmanín)

kralík *m.* vyšší lúčny kvet s bielymi okvetnými lístkami okolo žltého stredy, bot. margaréta (*Leucanthemum*): *kralík* (Dol. Tižina)

kľuk *m.* chlapec: *Prišlo sedzom tich kľukuoľ* (Rosina)

knutel' *m.* palica na ráňanie orechov: *knutel'* (Dol. Mariková)

kokorúd *m.* šuška ihličnatého stromu: *Kokorúd mu spadnúľ za krki* (Papradno); *Svrčina má kokorúd* (Brvnište)

krupeňec *m.* zmrazené kvapky dažďa, ľadovec: *krupeňec* (Rosina)

kurka *ž.* druh jedlej huby, bot. kuriatko jedľe (*Cantharellus cibarius*): *Vedz máce kopcom košík kurék a pečiarék* (Brvnište)

LAVICA NA STRÚHANIE ŠINDĽOV – DZEDEK

kúboví príd. týkajúci sa kľbu, súvisiaci s kľbom * *kúbová kosť* (Dol. Moštenec) – zhybová, spojovacia kosť

lazúr m. červený smrek, bot. smrekovec opadavý (*Larix decidua*): *lazur* (Porúbka, Turie)

lepiť sa nedok. liezť, liepať sa: *Tak som sa dal lepidz za kvietkami, tak som ze skalí spadol* (Turie)

liest' nedok. plíznuť, strácať srst' al. vlasy: *Krava ľeže* (Dol. Tižina)

lom m. expr. lomoz, krik, vresk: *Já som stál naproci tej precháčce takej medzi timi skalámi a najedno sa urobel lom* (Turie)

lúbek m. ohnutý prút upevnený na kosíku, hrabky: *lúbek* (Hor. Mariková)

ľadvencia ž. obyč. mn. č. párový orgán, ľadvina: *Utírhel mu ľadveňicu, tag ho zbil* (Prosné); *Drobi sú čerevá a vnúťernosci: plúce, pečienka, srcco, ľadveňice, žuc a slézina* (Súľov)

ľaksa ž. hnačka: *To na mňa aš také ceplo prídze, kedz už mám tú ľaksu* (Rosina)

ľanc m. expr. darebák, naničhodník: *Ti ľanc, šetko si preľancoval!* (Papradno); *Tato, ľaľace, te náž ľan_ca zasěj nastrebale a váľá sa po blace* (Brvnište)

ľebaví príd. plešivý: *Pozri mu na hlavu, je ľebaví, veru bi si mu na hlave ňenašól vláska* (Brvnište)

ľepak m. lepkavý pás na lapanie múch, mucholapka: *ľepak* (Rosina)

ľisc, listvie ž. i ľisci m. zadná časť nohy pod kolenom, lýtko: *ľisc* (Lietava); *listvie* (Dol. Tižina); *ľisci* (Rosina)

ľitánie ž. pomn. u katolíkov modlitba pozostávajúca z oslovení a opakujúcich sa prosieb; pobožnosť s litániami: *A ja som hej povedala, že šak na ľitáňije je už ňeskoro* (Rosina)

ľoc ž. druh vodného dopravného prostriedku: *ľoc* (Turie)

maček m. kocúr: *maček* (Dol. Tižina, Terchová)

mantak m. expr. ťažkopádny, nešikovný človek: *Kebi ten mantag robel tu cestu jako mi, už je davno urobena* (Rosina)

medzák m. hraničný kameň medzi dvoma susednými roľami: *Medzák som zakopal huboko* (Hor. Mariková)

merkovac sa nedok. mať sa na pozore: *Merkujce sa ľudzia, v Žľabe trhajú drevo a spúščajú ho dolu k cesce!* (Brvnište)

mľiekar m. vykupoč, rozvážač al. predavač mlieka: *Mľieko ráno dovezú mľiekari* (Podmanín)

mokraňisko s. mokré, nevyschýnajúce miesto, sokrad: *mokraňisko* (Prečín)

mol m. riedke bahno s organickými látkami na dne vodných tokov al. stojatých vôd, kal: *mol* (Dol. Tižina)

motvica ž. vareška s lúčovitými výbežkami na roztrepávanie, habarka: *motvica* (Rosina)

mrzec nedok. Vzbudzovať pocit nepríjemnosti, nespokojnosti al. zlosti, škriekť: *Len ho mrzelo, že ta krčma ňe-*

ňijeho (Turie)

mužika ž. hudobná kapela: *Prišla ňedzeľa, poslal nám muziku* (Rosina)

nábežeňec m. expr. muž priženený do obce z inej lokality, príselec odinakiaľ; i ako nadávka: *Kedz začala muzika, zakričalo sa pret tancom, že príženkári a nábeženci ven, ostanú len chlapi!* (Brvnište); *Ti nábežeňedz jakísi, ti tu veru ňebudžež roskazovac!* (Papradno)

nadol prísł. smerom dolu, nižšie: *Tak ten medvec sa obrácel nadol na hanten bok a já som išuol tajeto* (Turie)

nadzec dok. obliecť, dať (oblečenie) na seba; nahiahuť: *Noha mu napuchla a aňi nahovicu ňemohol na ňu nadzec* (Rosina)

najedno prísł. zrazu, odrazu, naraz: *Já som stál medzi timi skalámi a najedno sa zrobel lom* (Turie)

nakázat' sa dok. ukázat' sa, prísť, objaviť

poriadku, opatriť, oradiť; vystrojiť: *A aňi ňebolo dze oprac, obriadzic sa* (Rosina)

ocún i ocúň m. prudko jedovatá rastlina, bot. jesienka obyčajná (*Colchicum autumnale*): *ocún* (Hor. Mariková); *ocúň* (Záriečie)

okida ž. mokrý sneh na konároch stromov: *Na bvorovej mladziže bola čašká okida z mokrého sňahu* (Brvnište)

oľadzení príd. pokrytý ľadom, zľadovatený: *A ten medvec scel taje preisc a to bolo oľadzené, ten priechoť!* (Turie)

oľevrant m. jedenie v čase medzi obedom a večerou: *Davame mu frištug a večeru, oľevrand a dzesiatu si kupuje* (Rosina)

opkášac i opkášat' nedok. kosiť okolo niečoho, príp. prvý radok od okraja porastu ap.: *Naši chlapi, kaje ňemohla mašina, rohi opkášali s tej tabli* (Rosina)

RAJECKÍ HUDOBNÍCI – MUZIKA

sa: *Aľe čo som mal brata staršieho, ten len sa nakázal do hori, už aj tria (medvede) k ňemu prišli, aj mu hňedz oucu zaľi* (Turie)

naproci predl. s G i D na náprotivnej strane, oproti: *Tag bola naproci nám jedna ľipa* (Turie)

nazadek prísł. naspäť: *Už ňeprišli nazadek, ostali f Čechách* (Turie)

nevoľa ž. nevoľnosť pred chorobou: *Cícim akúsi ňevoľu, možno mám horúčku* (Bytčica)

obálanica ž. látkou obalená drevená al. drôtená podložka na úpravu účesu pod čepiec: *obálanica* (Mikušovce)

ocest'ie s. domáci kvások so suchých zvyškov cesta: *ocest'ie* (Dol. Tižina)

obľieznuć dok. stratiť vlasy, srst', kožu ap., vypĺznuť: *Potom ešče kerésik skapalo a keré ňie, obľiezlo z vľni šetko* (Turie)

obriadzic dok. dať (niekoho al. seba) do

opšit m. zastar. voj. vojenský vyslúžilec: *Starí suset prišól z vojni jako opšit a ten veru vedzel rosprávac fabule* (Brvnište)

ottúšať si nedok. robiť si nádeje, dúfať: *Naša baba si furt ottúša, že ešče bude sadzic len* (Brvnište); *No a mi zmej tej tež ottúšali, no aľe viece si to uvedomic, čo je to rakovina* (Dl. Pole)

ožeľec dok. zmieriť sa so stratou (niekoho al. niečoho): *Vedz bi som aj ti peňiaze ožeľela* (Rosina)

ožran m. pejor. pijan, korhel, opilec: *Človeku čaško ulahodzic, aľe kedz je chlab ožran, ňeňi horšieho* (Rosina)

pahovať nedok. robiť žliabky, páhy do šindľov: *pahovať šindev* (Dol. Tižina)

pelichať nedok. strácať srst' (o krave): *pelichať* (Prečín)

peračina ž. lesná rastlina, bot. paprad' samčia (*Dryopteris filix-mas*): *peračina* (Dol. Tižina)

piastočič sa nedok. zbytočne klásť odpor, vzpierat' sa: *Čto sa piastočil, chičilí ho za krágel'* (Brvnište)

pleskačka ž. lúčna rastlina s bielymi kvetmi, bot. margaréta biela (*Leucantheum vulgare*): *pleskačka* (Rosina)

pleš m. trávnaté, stromami nezarastené miesto v lesnom poraste, čistina: *F pleši nat chalúpkú sa smrekovi vívrat' zaosiačil na rasoche toho bučka, čo sme ňevicalí* (Brvnište); *pleš* (Dol. Mariková)

podebrac sa dok. začať niečo robiť, pusť sa, dať sa do niečoho, rozhodnúť sa niečo urobiť, podujať sa na niečo: *A ňigdo takíh ňescel pochovávac, len jeden sa na to podebral* (Rosina)

poki zám. príslov uvádza príslovkové vetty časové, vyjadruje koncovú hranicu v čase; pokým, dokiaľ, dokedy: *Každú jar, poki ňebola škarpaná naša rieka, prišlo k nám plno váhovích ríb z Váhu* (Brvnište); *Poki zme ňemali pot čapicú, ňebolo ňišť, ale potom náz začal kmiňic* (Papradno); *Viprával sa se mňu, poki ňevešiel do chalupi*

(Prečín)

poľec m. kus slaniny, pôlt: *poľec slaňini* (Rosina)

pomatac dok. uchovávať v pamäti, mať na pamäti: *Moj stari ocec si to ešče pomatal* (Rosina)

poručiť dok. prikázať, (úradne) nariadiť: *Ja už doma ňeporučím* (Ovčiarsko)

potpoľka ž. kurovitý poľný vták, zool. prepelica (*Coturnix*): *Po duhom čase som vidzel potpoľku, jako lecela do krúžia* (Brvnište)

pouľievac dok. postupne (v menších množstvách) ponalievať do pohárikov: *Družba na veselí ulieval a ponúkal a potom si uš pouľievalí sami* (Súľov)

Poznámka: Pôvodní obyvatelia Rajca a blízkeho okolia zaiste ešte i v súčasnosti poznajú nezvyčajné nárečové slová, ktoré by mohli pripravovaný slovník rajeckého nárečia obohatiť. Ak sa medzi čitateľmi nájdú takí, ktorí by mali záujem do slovníka prispieť, prosím, aby sa

*ozvali písomne či osobne autorovi tohto článku (adresa je v redakcii časopisu). Zdôrazňujeme, že nejde o zámerne pripravovanú výskumnú akciu; je to skôr nepriama výzva záujemcom o nárečie, so zámerom zhromaždiť, prezentovať, a tak uchovať pre súčasné i budúce generácie čo najviac z toho, čo ľud Rajeckej doliny sprevádzalo možno stovky rokov: svojský a nenapodobiteľný, originálny jazykový prejav. **Všetkým, ktorí doteraz prispeli a pomohli slovník obohatiť, srdečne ďakujeme.***

* Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0126/18 Slovník slovenských nárečí.

PaedDr. Miloslav SMATANA, CSc., absolvent Pedagogickej fakulty v Nitre, pracuje v Jazykovednom ústave SAV v Bratislave

4x snímka: zbierka Mestského múzea v Rajci

VÝSKUM MESTSKÉHO MÚZEA ODHALIL NIEKOĽKO ZAUJÍMAVOSTÍ

Budova mestského pivovaru je stavebne aj umelecky významnou súčasťou Rajca. Nachádza sa na južnej strane námestia oproti mestskej radnici. Budova bola postavená, spolu s ostatnými domami na námestí, začiatkom 17. storočia. Obyvatelia Rajca totiž museli postaviť štyridsať murovaných domov na „*rínku*“, pretože sa pridali k Bocskayho povstaniu a zúčastnili sa pustošenia majetkov Juraja Thurza, majiteľa Lietavského panstva, pod ktoré Rajec patril. Ešte v 18. storočí to bol jednoposchodový, renesančný meštiansky dom so stredovekým jadrom, ktorý slúžil ako mestský pivovar. Koncom 18. storočia prešiel rozsiahlou prestavbou, kedy bolo nadstavené druhé poschodie za účelom prevádzkovania mestského hostinca. Vyrezávaná vstupná brána starého pivovaru bola zhotovená na začiatku 20. storočia v rezbárskej dielni bratov Igondovcov, ktorí zahynuli v prvej svetovej vojne. Budova je zasunutá od uličnej čiary, aby sa pred ňou získal priestor pre vozy. Vnútorne priestory na prízemí sú zaklenuté renesančnými lunetami a barokovými klenbami. Do roku 1992 sídlila v tomto dome mestská knižnica. V súčasnosti sa tu nachádza múzeum s národopisnou a prírodovedeckou zbierkou a turistické informačné centrum mesta.

Mesto Rajec podalo v januári 2015 žiadosť o poskytnutie dotácie z prostriedkov Ministerstva kultúry SR v rámci programu *Obnovme si svoj dom*. Predmetom žiadosti bolo nevyhnutné zabezpečenie havarijného stavu krovu a klenby nad lodžiou budovy. Konštrukcia krovu bola váhou strešnej krytiny preťažená a porušená. Krajský pamiatkový úrad Žilina nariadil pred stavebnými prácami realizovať archeologický výskum pivničných priestorov a reštaurátorský výskum fasády a interiéru. **Dotácia z ministerstva kultúry bola poskytnutá vo výške 9000 € a**

Koncom roka 2015 sa uskutočnil v budove mestského múzea na námestí reštaurátorský a archeologický výskum.

Čo nám oba výskumy prezradili o budove niekdajšieho mestského pivovaru si môžete prečítať v nasledujúcich riadkoch.

bola určená na zabezpečenie archeologického a reštaurátorského výskumu. Výskumy prebiehali od septembra do novembra v roku 2015. Stavebné zabezpečovacie práce – spevnenie krovu – sa podarilo zrealizovať v decembri 2015.

VÝSLEDKY VÝSKUMOV (vybrané zo záverečných dokumentácií archeologického a reštaurátorského výskumu)

Archeologický výskum realizovala firma Via magna, s.r.o. Archeológovia zachytili a zdokumentovali tri historické pochôdzne úrovne, z ktorých najstaršiu historickú podlahu reprezentuje liata maltová podlaho zo 17. storočia, osadená priamo na štrkovo-piesčité podložie. Zásadným nálezom boli stredoveké základové múry postavené z mohutných blokov nachádzajúce sa pod stavbou. Tieto múry sú vyosené voči súčasnej parceľnej orientácii zástavby múzea. Pravdepodobne sú pozostatkom stavebnej aktivity spred výstavby renesančného štvorcového námestia. (pozn.: bližšie sme vás o tomto výskume informovali v Spravodajcovi mestského múzea 2016 na s. 4)

STREDOVEKÉ ZÁKLADOVÉ MÚRY

Reštaurátorským výskumom pod vedením Mgr. art. Miroslava Slúka sa podarilo odкрыť podrobnejšiu históriu premeny budovy. Súčasný vzhľad všetkých častí exteriéru budovy meštianskeho domu, ktorých sa reštaurátorský výskum týkal, je výsledkom poslednej rozsiahlej úpravy objektu. Najstaršie zachytené omietkové vrstvy fasády pochádzajú z obdobia renesancie. Sú vápencovo-vápenné na povrchu s vápenným náterom maslovej farby. V tejto vrstve výzdoby neboli nájdené žiadne doplnkové farby, ktoré by farebne architektonicky členili fasádu. Po týchto bielych vápenných náteroch sa nachádza aj farebná úprava bledomodrej farby, ide pravdepodobne o zmes vápna a modrého kobaltového skla. Súvisí to zrejme s rozkvetom výroby tohto modrého pigmentu a z jeho cenovou dostup-

ŠTUKOVÁ VÝZDOBA

nosťou. Ide o celoplošný monochrómny náter bez farebnej kombinácie, ktorá by oddeľovala klasickú výzdobu. Výtvarne najvýraznejšou farebnou úpravou fasády je pravdepodobne baroková úprava v zlato-okrovej kombinácii s červeno-bordovou farbou s akcentami čiernej farby. V 19. storočí, až na prelome 20. storočia figurovala fasáda meštianskeho domu v hnedo-ružovej farebnosti. Túto farebnosť napokon nahradila kombinácia svetlo okrovej a bielej, ktorá sa v niekoľkých farebných náteroch opakovala až do súčasnosti. Sondami v priestore lodžie sa podarilo zachytiť oblúkový tvar osekanej štukovej výzdoby, tiež kordónové rímasy, lemy okenných otvorov, podľa ktorých sa dá rekonštruovať pôvodný výtvarný zámer lodžie.

Na stenách a stropoch v interiéri reštaurátori odhalili množstvo vrstiev náterov. Základná renesančná omietka, na ktorej je štukový profil vyťahnutý v hmote, je vápenno-vápencová biela omietka, pevná, v dobrej kondícii, súdržná s podkla-

dom. Do hmoty štukového profilu je pridaný preosiaty, jemný, riečny piesok. Pravdepodobne z dôvodu ľahšieho spracovania hmoty. Základným náterom je hladký, svetlo maslový, vápenný náter. V tejto bielej farebnej úprave fungoval priestor pomerne dlhý čas, pretože množstvo na seba nanosených bielych náterov je odhadované v množstve 12 až 15. Po tejto hrubej vrstve bielych, vápenných náterov pokračuje farebné riešenie miestností vo svetlomodrej farbe, ktorá sa v jednotlivých vrstvách farebne mení od modro-šedej, po modro-šedú teplú až do zelenkava. Tieto bledo modré nátery súvisia zrejme aj s úpravou čelnej fasády použitím kobaltového skla. V tejto farebnej úprave mohol objekt fungovať v druhej polovici 18. storočia, až do prvej polovice 19. storočia. V 19. storočí dominovali kombinácie ružovej, svetlo zelenej, svetlo hnedej, okrovej. Nachádzajú sa v dvoch vrstvách, kde prvá je farebne tlmenejšia a druhá je farebne sýtejšia a výraznejšia. V tomto období podľa historickým prameňov prešiel objekt výraznou stavebnou úpravou a zmenil sa pravdepodobne aj účel jednotlivých priestorov a z objektu mestského pivovaru sa stáva objekt slúžiaci ako obytný dom. Výtvarne najčitateľnejšou je farebná výzdoba zo začiatku

NÁJDENÁ VÝZDOBA IZIEB

20. storočia, ktorá je zložená zo šablónových vzorov rôznej veľkosti a farby. Zaujímavou je šablóna v centrálnom štukovom kruhu, ktorá je inšpirovaná tvarom cibuľového porcelánu. Plastická výzdoba stratila svoj tvar a profil vďaka veľkému množstvu na nej zachovaných vápenných náterov, ktoré postupne zalievali ostrosť štukového profilu.

Na poschodí boli zdokumentované vápenné nátery s výtvarným motívom z 19. a zo začiatku 20. storočia. Dominantnými farbami bola teplá šedá, tabaková hnedá, zlatá okrová. Výzdobu tvoria pásy jemných ornamentov s rastlinným motívom.

Spracovala **Zuzana ŠČASNÁ**, MsÚ Rajec

1x snímka: J. Zachar a 3x snímka: M. Slúka

ČO UKRÝVA KNIHA Z VRŠKU DO DOLINY?

MARCINOVÁ-KNAPCOVÁ, J. – JAMEČNÁ, S.: Z vršku do doliny.

Ľudové odievania Rajeckej doliny v prvej polovici 20. storočia.

Krajské kultúrne stredisko v Žiline. 2012. 220 s.

Jedným z knižných diel, ktoré významne a podstatne prispelo k poznaniu odievania ľudí na konkrétnej oblasti Slovenska v minulosti je kniha Júlie Marcinovej-Knapcovej a Sone Jamečnej *Z vršku do doliny* s výstižným podtitulom *Ľudové odievania Rajeckej doliny v prvej polovici 20. storočia*.

Autorky sa podujali na neľahkú úlohu – priblížiť súčasníkovi čo najvernejšie spôsob odievania na vymedzenom území spreď takmer sto rokov. Ich cieľ sa im podarilo splniť na výbornú a navyše záujemcovia o danú tematiku sa dočkali aj čohosi viac. Ako sa konštatuje v úvode knihy, autorkám sa podarilo pridať do diela „kus v súčasnosti neoceniteľnej práce pri dopĺňaní prázdnych políčok v poznávaní ľudového odevu na Slovensku, ktoré sa z nejakých príčin minuli pozornosti výskumu odevných odborníkov“ (s. 5).

Listovaním v opisovanej knihe sa čitateľ okamžite dozvedá, po ktorých „vrškoch a dolinách“ vlastne autorky bádali. Spolu s nimi sa ocitá na pomyslenej prechádzke Rajeckou dolinou, ktorá začína v jej najjužnejšie položenej obci Čičmany, pokračuje cez Fačkov, Rajeckú Lesnú, Ďurčinu a Šuju až do Rajca. Po krátkej odbočke do Malej a Veľkej Čiernej vedú autorky čitateľa smerom na sever cez Kľače, Jasenové, Zbyňov, následne zamieria do Kamennej Poruby, Konskej, Kuneradu a Rajeckých Teplíc a centrálnu časť doliny spolu s ním opúšťajú zastávkami v Poluvsí, Stránskom a Turí, aby mohli nakoniec spoločne na stránkach knihy navštíviť aj najsevernejšie položené obce doliny Porúbku, Lietavskú Svinňu a Babkov.

Najdôležitejšie lokality Rajeckej doliny z hľadiska odievania sa zjavujú ako na dlani, pričom je o nich prehľadne spracované všetko, čo sa podarilo výskumníčkam zhromaždiť počas ich neľahkej bádateľskej činnosti. Je naozaj náročné poskladať zmysluplnú mozaiku, keď sú k dispozícii len úlomky, fragmenty či roztratené informácie. Autorkám sa však vo viacerých prípadoch podarilo takmer nemožné najmä vtedy, keď minimálne na základe fotografií s doplnením spomienok informátorov spojili celý rad takto zis-

kaných poznatkov do jedného plnohodnotného informačného celku.

V každej z vymenovaných obcí má možnosť čitateľ zoznámiť sa s miestnym dobovým mužským, ženským a detským odevom a tiež s funkčne najdôležitejšími typmi ošatení, akými boli svadobné a smútočné odevy. Navyše, na konci každej kapitoly sa dozvedáme aj informáciu, ako je to v príslušnej obci s ľudovým odevom v súčasnosti, príp. akú funkciu v dnešných dňoch plní.

Text o každej obci dopĺňa krásna dobová i novšia sugestívna fotodokumentácia, ktorá preukazuje demonštruje spôsob obliekania v jednotlivých lokalitách nielen vo všedné dni, ale aj pri dôležitých udalostiach v živote človeka.

Čitateľ sa tiež dozvedá význam jednotlivých nárečových pomenovaní oblečenia, napr. čo sú to *šúchi*, *rubáč*, *kasanica*, *spodník*, *rukávce*, *podvika* a i., podrobnosti a detaily použitia špeciálnych pomôcok súvisiacich napríklad s úpravou vlasov, akými sú *grgule* v Čičmanoch, dozvedáme sa, čo v mužskom oblečení predstavuje *obojek*, *širiak* či *huňa*, prehľadne je predstavená symbolika jednotlivých farieb vo Fačkove, pomenovania rôznych krížkových vzorov z Rajeckej Lesnej (napr. *rajecký obar*, *srdcovka*, *na srdcká*, *na volové očká*) a pod. Pridanou hodnotou sú prehľadné a užitočné informácie o polohe jednotlivých obcí, o ich histórii, vývine pomenovania lokality, o hlavnom zamestnaní obyvateľov, v prípade Rajca dokonca o cechoch a remeslách a pod.

Celý text je popretkávaný množstvom autentických nárečových slov, a to nielen tých, ktoré súvisia s pomenovaním odevov, ale aj takých, ktoré nám približujú jednotlivé zvyky, obyčaje, postupy pri

obliekani pri rôznych slávnostných (obradových) príležitostiach a pod. V Malej Čiernej napríklad po začepčení nevesty *široká* (žena, ktorá má počas svadby na starosti nevestinu výbavu) pred ňu postavila drevenú putňu, na ňu položila piest, na ktorý si nevesta musela sadnúť „aby vraj ľahšie roдела“ (s. 84).

Knih ako celok pôsobí ako kompaktné a hodnotnými informáciami nasýtené dielo s ich prehľadným usporiadaním a bohatým potenciálom zaujať nielen odborníkov z oblasti folkloristiky, ľudového odievania, ale prípadne aj dialektov. A popritom, vďaka pútavej forme má kniha značnú schopnosť získať si mnoho záujemcov z radov laickej verejnosti.

Dôvodov prečo sa bližšie zoznámiť s výpravnou publikáciou *Z vršku do doliny* je, ako sme naznačili, viacero. Najdôležitejším však je fakt, že toto dielo prezentuje najkomplexnejšie informácie o ľudovom oblečení v Rajeckej doline v minulosti, pričom autorky ukázali lákavú a atraktívnu cestu na jeho spoznanie.

PaedDr. Miloslav SMATANA, CSc.,
absolvent Pedagogickej fakulty v Nitre,
pracuje v Jazykovednom ústave SAV
v Bratislave

1x snímka: Mestská knižnica Rajec

RAJECKÝ KOSTOL – PAMÄTNÍK DÁVNÝCH ČASOV

Počas leta v roku 2017 bol započatý projekt obnovy fasád rajeckého kostola. Obnove predchádzal rozsiahly reštaurátorský výskum. Reštaurátorský výskum bol orientovaný na zistenie skutočného stavu originálnych omietkových a farebných vrstiev. Prečo bolo potrebné skúmať fasády? V roku 1992 až 1994 prešiel objekt kostola významnou rekonštrukciou strechy a fasád a následne aj interiéru. Pri oprave bol zhodnotený celkový stav kostola a pristúpilo sa k sanácii vlhkosti murív.

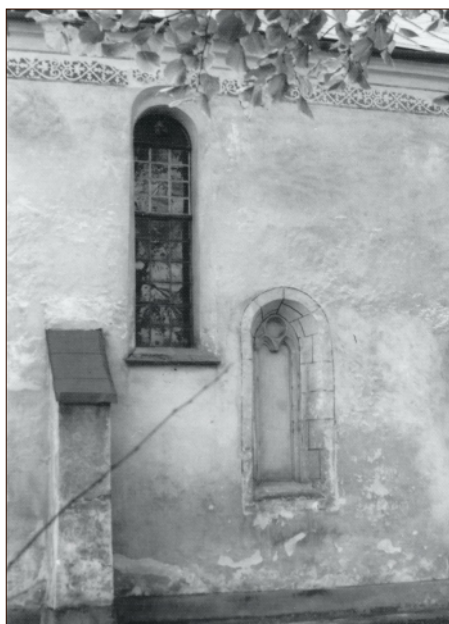
Pred sanačným zásahom bol kostol a jeho fasády komplexne reštaurované približne v polovici 60. rokov minulého storočia. Toto reštaurovanie odhalilo a prezentovalo nálezy na fasádach, ktoré boli do toho času ľudským zrakom skryté. Na severnej fasáde vyprezentovali sondu, v ktorej ukázali tvarové riešenie pôvodného okenného kamenného článku ako aj maľovanej špalety s kvádrovaním. Na severozápadnej stene bol objavený ranogotický portál a chórové okno s maľovanou geometrickou šambránou. Severný vstup predchodby bol ozdobený náročným kvádrovaním a lemom vstupnej špalety v tmavošedej farbe. Na južnej fasáde boli v tom čase objavené slnečné hodiny a predchodba južného vstupu bola ozdobená červeno-čiernym „obáľkovým vzorom“ na nárožniach a červeným lemom vstupnej brány a soklom. Teleso panskej empy bolo ozdobené plasticou výzdobou v tvare obdĺžnikovej bosáže na nárožniach a podstrešným plastickým vlysom obsahujúcim čiernu horizontálnu pásku spájajúcu jednotlivé kruhové terče delené na štvrtiny v šedo-červenej farebnosti. Celou fasádou okrem svätyne pre-

chádzal maľovaný podstrešný ornamentálny pás v bielo-červenej farebnosti lemovaný čiernymi páskami po oboch stranách. Tieto fasády, severná, južná a západná, boli ukončené náročným kvádrovaním. Teleso veže malo plasticke prezentované nárožné kamene.

Všetky nálezy boli pravdepodobne pod vrstvou omietky. Ide však len o domnienku, pretože do dnešného dňa sa nám nepodarilo nájsť dokumentáciu z tohto reštaurovania. Po tridsiatich rokoch boli fasády pomerne deštruované vplyvom vlhkosti, ako aj postupným špinením fasád depozitmi vznikajúcimi pôsobením vegetácie v okolí kostola (lipy).

V takto nepriaznivom stave sa vtedajšia správa kostola rozhodla pre komplexnú obnovu. Pretože sa obnova niesla v duchu moderných prístupov a nových technológií, ktoré sa práve uplatňovali na trhu, bola obnova iste rýchla, no však fasády kostola nenávratne poškodila. Obnova kostola riešila nielen fasády, ale aj krovy a drevené konštrukcie. V tom čase došlo k výmene nosných častí krovu a nadbetónovaniu obvodového venca, čím výrazne poškodili renesančne barokovú podstrešnú rímsu. Všetky spomínané zásahy sa na objekte realizovali bez odbornej konzultácie a vedenia obnovy Pamiatkovým úradom. Pri obnove boli poškodené rozsiahle plochy vzácných historických omietok, ktoré boli vo väčšine odstránené. Pamätníci obnovy spomínajú, že omietky tak držali na fasáde a bolo ťažké ich pomocou sekery odstrániť. Horlivosť brigádnikov a zápal pre obnovu nám na severnej, južnej a západnej fasáde nenechali, až na malé fragmenty, z pôvodných omietok nič. Nadšenie je zaznamenané aj v dokumentárnom filme o Rajci, kde je táto aktivita nafilmovaná.

Reštaurátorský výskum fasád v sondách zachytil najväčšie zachovanie originálnych omietok na severnej stene západnej fasády. Stena bola predmetom prvej etapy reštaurovania fasád.

DETAIL GOTICKÉHO OKNA (R. 1984)

KVADROVANIE NA NÁROŽÍ
POŠKODENIE V ROKU 1990

STAV PRED REŠTAUROVANÍM, HORE SONDA,
KTORÁ ZACHYTLA KVADROVANIE (R. 2017)

SEVERNÁ FASÁDA V R. 1990

V roku 2016 bol na reštaurovanie podaný projekt do grantového systému ministerstva kultúry nazvaného *Obnovme si svoj dom*. Projekt bol úspešne podporený a dofinancovaný farnosťou Rajec. V letných mesiacoch roku 2017 bolo započaté na západnej fasáde, konkrétne na jej severnej časti, komplexné reštaurovanie. Postup reštaurovania má svoje presné pravidlá a postupy.

Každému reštaurovaniu predchádza celkové fotografické zacytenie stavu pred reštaurovaním, pretože tento stav sa nenávratne zmení. Konceptcia celkovej obnovy fasád bola po konzultácii s Pamiatkovým úradom SR v Žiline stanovená, ako prezentácia renesančnej podoby kostola so všetkými ozdobnými prvkami tejto etapy histórie kostola. Severozápadný roh kostola bol zaujímavý aj overením autentickosti a miery zachovania najstarších architektonických prvkov na fasáde v podobe ranogotického portálu a chórového okna. Najzaujímavejšou a aj najdobrodružnejšou časťou je práve prvá časť reštaurovania, a teda celkové odokrytie. Počas procesu reštaurátor rozširuje existujúcu sondu do plochy a zisťuje postupne rozsah zachovania originálov a prípadných výzdob.

Odstraňovanie omietok z 90-tych rokov sme začali v pravom hornom rohu, kde bol originál zachovaný v najvyššej miere. Podarilo sa zachytiť veľkosť náročného kvádrovania s rytou linkou. Tu originál siahal až po korunnú rímsu no vzor šablonového pásu a bol veľmi poškodený.

Odokrytie pokračovalo po ploche dochovej renesančnej omietky. Po odkrytí asi metrového pásu pod korunnou rímsou sme zistili, že originálne omietky sú síce poškodené pekovaním – zásekmi sekerou, prípadne murárskym kladivom, ale dal sa z nich odčítať vzor šablonového maľovaného pásu. Nález nás veľmi potešil, pretože sme získali podklady pre rekonštrukciu opakujúceho sa vzoru. Šablonové vzory vznikali nanášaním farby cez vyrezanú maticu. Vzor sa pravidelne opakoval a toto opakovanie sa nazýva raport. Farba sa nanášala na zatiahnutú omietku a spolu s ňou aj vyzrela a stala sa jej súčasťou, pričom túto techniku nazývame aj fersco od talianskeho slova čerstvý, čo naznačuje stav omietky, na ktorú sa realizovala maľba. Originálne omietky boli pri poslednej rekonštrukcii preomietnuté rôzne hrubou

vrstvou, ktorá technicky vyrovnávala povrch do roviny. Odstraňovanie omietok bolo technicky náročné, pretože boli miešané s pridaním cementu a teda extrémne tvrdé. Odstraňovanie pokračovalo smerom k chórovému oknu, kde sme dúfali, že sa nám podarí nájsť aj časť maľovaného ostenia. Sondou v špalette okna sme už pri výskume zachytili omietkovú vrstvu, ktorá nesie červené kvádrovanie. Žiaľ ostenie okna bolo osekané až po hranicu špalety. Otvorenie plochy okolo okna nám umožnilo preskúmať aj staršie vrstvy a ukázalo sa, že pôvodné okno malého kostolíka, ktorý tu stál pred gotickou prestavbou, malo zrejme hlbokú kruhovú špaletu s malým kruhovým oknom s vloženým pieskovcovým kamenným článkom pravdepodobne v tvare kruhu vytesaným s falcom. Nie je jasné, v akom tvare a či tento

OKENNÝ OTVOR SO STARŠOU KRUHOVOU ŠPALETOU (R. 2017)

otvor fungoval počas gotickej fázy. Tento okenný otvor bol prestavaný, zmenšený a upravený do dnešnej podoby počas rozsiahlej renesančnej prestavby. Na konci renesancie, prípadne v baroku, bol zamurovaný a preomietnutý, a tak ukrytý pred zrakom diváka až do 20. storočia.

Podobný osud mal aj ranogotický vstupný portál. Zo segmentov vystavaný portál vzbudzoval nesúrodosťou dojem, že bol pri prestavbe kostola preosadený z iného miesta v kostole. Celkové odokrytie nám ukázalo, že príahlé omietky boli v celej

SEVERNÁ FASÁDA V R. 1984

**ZÁPADNÁ FASÁDA
A SEVERNÁ STENA VEŽE V R. 1984**

STAV PODSTREŠNÉHO PÁSU PO OČISTENÍ V R. 2017

**ŠABLÓNOVÝ PÁS PO VYTMELENÍ
A DOČISTENÍ OD VÁPENNÝCH ZÁKALOV (R. 2017)**

ploche odstránené až po samotnú hmotu kameňa, a preto nebolo možné definovať preosadenie. Po nahliadnutí za tehlovú zámurovku, ktorá tvorí plochu výplne portálu, sme zistili, že portál pokračuje za lomeným oblúkom pravouhlou špaletou s dreveným stropom. Omietkové vrstvy sú pritiažené k portálu a nesú na povrchu niekoľko vrstiev bielych vápenných náterov. Otvor portálu je zamurovaný podobným spôsobom ako okenný otvor. Zámurovku tvoria prevažne tufové kamene aj pre svoje termoizolačné vlastnosti a dostupnosť v okolí. Nie je jasné, prečo portál, ktorý je poskladaný z jednotlivých na seba nadväzujúcich článkov, má takú nesúrodú skladbu. Jeden zo segmentov sa pravdepodobne uvoľnil a vypadol, a keďže je ťažké vložiť takýto kamenný článok naspäť, pretože ostatné sú do seba zaklienené, bol nahradený omietkou, ktorá kopírovala profil. Na zamyslenie je aj fakt, že kamenné články nie sú kompletne a pri základni bol profilovaný článok nahradený opracovaným kvádom. Ako vyzeral pôvodný vstup najstaršieho kostola, a či tento portál je prvotným pri jeho stavbe by bolo potrebné overiť architektonicko-historickým výskumom. Je sporné, či by sa podarilo preskúmať túto časť kostola, pretože z vnútornej strany je vstavaný nový choris z 30. rokov 20. storočia, ktorý prístupovým schodišťom výrazne zasahuje do nálezových situácií.

ČISTENIE PORTÁLU A OTVOR V ZÁMUROVKE PORTÁLU (R. 2017)

Odokrytie sekundárnych omietok pokračovalo až po hranicu s terénom, ktorý tvorí horná platňa odvetrávacieho kanála. Pri poslednej obnove fasád bol použitý aj sanačný systém omietok, ktorý funguje pomerne dobre. Spodné omietkové vrstvy sú suché, ale vrchná vrstva, ktorá finalizovala povrch sa

so spodnými vrstvami nespojila, a preto sa začala odúvať a bolo potrebné ju kompletne odstrániť. Sanačné omietky siahajú až do výšky cca 2,5 metra nad terénom, čo je dostatočná výška na sanáciu vzlianjúcej vlhkosti.

Po celkovom očistení a hĺbkovom upevnení originálnych omietok nasledovalo dočistenie povrchov mechanicky a chemicky, po tomto sa ukázala skutočná farebnosť, ako aj celkové poškodenie. Následne sa povrch sekundárnych omietok pomocou frézy prispôbil reliéfu originálnych omietok. Proces „modelovania povrchu“ bol technicky veľmi náročný, pretože pri brúsení vzniká veľké množstvo prachu, kvôli ktorému nie je možné kontrolovať proces brúsenia a samotná práca sa tým komplikuje. Po ukončení brúsenia bolo potrebné prehodnotiť výsledok a následne všetky vady originálov a aj omietok vytmeliť, povrch konsolidovať, upraviť savosť a následne farebne riešiť. Tmelenie povrchu bolo vykonané rôznymi frakciami omietok až po tie najjemnejšie, ktoré finalizovali povrch tak, aby sa priblížili vzhľadom renesančným originálnym omietkam. Renesančné originály mali zagletovaný povrch, ktorý mineralizáciou dosiahol veľkú pevnosť. Aby sme dosiahli rovnako vyzerajúci povrch, museli sme ich niekoľkokrát ručne prebrúsiť.

Farebnosť fasád vychádzala z reštaurátorského výskumu, ako aj z nálezov po celkovom očistení. Reštaurovanie zadefinovalo jednotlivé vrstvy a určilo primárnu vrstvu vápenného náteru bielej farby. Podoba, ktorú mal kostol pred komplexnou obnovou tzn. kombinácia okrovej farby stien s červeno bielym vlysom lemovaným čiernymi páskami a čiernym kvádrovaním na nárožniach bolo chybné

odčítanie jednotlivých vrstiev. Okrová vrstva bola pravdepodobne barokovou úpravou pasívnych plôch stien. Nie je jednoznačne dokázateľné, že farba fungovala na fasáde spolu s renesančnými ozdobnými prvkami. Pod vrstvou sa nachádzalo viacero vápenných bielych náterov cca 3 vrstvy, ktoré jednoznačne definujú, že kostol spolu s ozdobnými prvkami dlhší čas fungoval v kombinácii biela stena a červeno čierne doplnky. Po konzultácii s Krajským pamiatkovým úradom Žilina sme sa zhodli, že nový šat v renesančnej kombinácii farieb bude pre kostol dôstojným a zároveň reprezentujúcim toto významné historické obdobie. Výber konkrétneho tónu farby tak, aby sa dosiahlo žiarivosti vápenného náteru, ako aj historickej patiny, ktorá prirodzene vzniká na povrchu bolo predmetom skúšok a miešania farieb. Výsledný tón farebnosti bol dosiahnutý kombináciou náterov. Staršie kamenné články prezentované na fasáde boli natreté rovnakou farebnou vrstvou, pretože články boli v čase renesancie prekryté omietkovou vrstvou a ako ozdobné a funkčné na fasáde neboli viditeľné. Materiál – farba sa starostlivo vyberal, aby sa svojou štruktúrou najviac priblížil pôvodnému vápennému náteru svojimi vlastnosťami a zamatovým povrchom. Rovnako dôležité bolo vybrať aj správny tón – odtieň. Pretože najčastejšie sa optimálny tón farby nedá vybrať z farebnej škály, pretože historický farebný tón sa skladá akoby z viacerých vrstiev. Tak to bolo aj pri tóne fasády rajeckého kostola. Bolo potrebné dosiahnuť žiarivý, čistý a zároveň zlomený tón bielej studenej farby s nádychom šedej, čo v origináli spôsobovala patina. Po mnohých skúškach sme vybrali dva tóny farby, ktoré bolo potrebné navzájom spolu zmiešať v presnom pomere, a tak v dvoch vrstvách natrieť pomocou maliarskej štetky na fasádu. Klasický spôsob nanášania farby bol volený pre charakteristickú stopu, ktorú zanecháva štetina v hustejšom materiáli,

čo pripomína štruktúru historického originálu – vápenného náteru.

Maľovaný šablónový pás bol retušou spojený do celkov a na základe pospájaných originálov sa následne vytvorila pauza, pomocou ktorej sa doplnili chýbajúce časti vzoru. Farebnosť bola vystavaná vo vrstvách pomocou čiarkovanej retuše. Čiarkovaná retuš je spôsob farebného doplnenia chýbajúcich častí originálu, ktorý vznikol v taliansku ako výtvarná technika vychádzajúca zo šrafovania používaného pri maľbe fresky. Slovenská reštaurátorská škola sa priklonila k metóde a používa ju pri dopĺňovaní originálnych malieb ako rozlíšiteľný zásah reštaurátora. Divák by jednoznačne mal sám definovať rozsah originálu ako aj reštaurátorského doplnku vykonaného pomocou čiarkovania. Po celkovom farebnom scelení a rekonštrukcii jednotlivých plôch bola na záver vykonaná fixáž povrchu.

V roku 2018 sa pokračovalo rovnakým spôsobom v reštaurovaní severnej fasády. V nasledujúcich rokoch bude reštaurovanie fasád pokračovať za prispievania grantového systému, ochoty veriacich a nadšenia a odhodlania duchovnej správy kostola.

ZÁPADNÁ FASÁDA – STAV PO REŠTAUROVANÍ V R. 2017

Veríme a prajeme si, aby kostol v takejto podobe slúžil veriacim aj širokej verejnosti ako nemý svedok dávnej histórie, dobového vkusu a hlavne úcty k miestu určenom na vysluhovanie eucharistie najvzácnejšieho tajomstva kresťanskej viery.

Mgr. art. Miroslav SLÚKA,

*absolvent Vysokej školy výtvarných umení v Bratislave
odbor reštaurovanie nástennej maľby a závesného obrazu, člen
Komory reštaurátorov*

15x snímka: autor

OPRAVA KOSTOLA V R. 1990

**PANSKÁ EMPORA S PLASTICKÝM
KVÁDROVANÍM A TERČOM
V PODSTREŠNOM PÁSE R. 1990**

**PORTÁL – VNÚTRO BOK
A DREVENÝ PREKLAD R. 2017**

Karol Akay: CHVÁLA RAJECKÉMU PIVU (rok 1800)

Do Rajca, do Rajca šuhaji,
tam dobré pivo mávajú.
Keď ho na večer navarí,
ráno je už pivo starý,
tak dobrej a silnej moci,
že se každému zatočí.

Kto tomu nechce veriti,
môže to i sám skúsiť.
Nech ho vypije za paták,
potom poví, že je to tak.
Keď mu do hlavy uderí,
sotva traťí von zo dverí.

Tá jest Rajčanov najlepšú
pochvala piva najväčšú,
že takú diškréciu majú,
za paták ho fertál dajú,
aby moc jeho a sila
všetkým v svete známa bola.

Ako sa už rozšírila
tá moc rajeckého piva,
že ho miesto
medecíny tak jako lekárstvo,
iní chorí, zacpaní vždy berú
a hneď z neho rídsko serú.

Kto má koliku a zhraní,
alebo v boku svém klaní,
nech sa ho napije z chuti,
hneď sa kolika vykrúti
von z jeho diery ako had
a nebude ho více žrať.

Kto trpí na kameň – bolest',
tá je o tom pive povest',
aby plný fertal chytil,
na jeden dúšok ho vypil.
Hneď bude kameň rozotren
a vynde všetok neho ven.

Koho ale zuby bolí,
nech si to pivo osolí
a potom ho mädom sladí,
hneď sa mu tent zub ochladí.
A keď ho vypije za zlatý,
bude prez bolesti spati.

Kto ale jest prez všech zubú,
nech močí v tom pive hubu
a to prez celý mesiac
alebo ešte i viac.
Potom uvidí skutečne,
že zuby dostane drečné.

Koho často bolá oči,
ten nech do Rajca zaskočí.
Okov piva nech vypije,
hneď mu oči tak vymyje
a prez bolesti napravi,
že mu budú potom zdravý.

Ktorý má suché lámaní,
na tele a nohách rany,
nech len pije to pivečko,
zanechá silné vínečko,
odstúpi od neho lámka
a zhojí sa mu ranka.

Ktorý má hlavu plešivú
a bradu všetku šedivú,
nech len hlavu s ním umýva,
bradu často ním potíra
a hneď vlasy za pol roka
bude jako paruka.

Kto mnoho trpí na vetry,
ten nech sa od vody šetrí
a pije to pivko hodne,
všetky vetry hneď v ňom pohne,
že bude jako kôň prdet,
až to bude všade smrdet.

Jestli ho po ceste vedú,
vidí sa mu, že ho vezú.
Dva ho vedú za ramená,
by nedrgel do kameňa.
Tretí mu musí povedať,
kterú má nohu napred dat.

Keď ľudí na ceste není,
stípom dáva pozdravení.
Bez kriku sa to nedeje,
kto ľča vidí, ten sa smeje.
A ľud vybieha z domov von,
zdáľíž to idú s medvedom.

Jeden ho tak mnoho vypil,
až ho hneď čemer pochytil.
Druhý dostal suché zhraní,
tretieho krč v riti lomí,
štvrtého nemoc tá trápi,
piaty sa posral do gatí.

„Ty vieš dobre piť – ja taky,
nebudeme sa hádati.
Keď ja spadnem, ty sa zvalíš,
trebárs si prdel rozraziš.
A čo je do toho komu,
keď netraťíme do domu!“

Ôsmy, keď išiel z krčmy dom,
výskal a spieval! „Daj-daj-dom!“
Týmto pivom naplnený
bozkal kravu miesto ženy.
A pravel: „Ženička milá,
jaká si švárna a bíla!“

Deviaty potichu kráča,
spadol pri ceste do sráča.
Domníval sa, že v Rajeckých
kúpe sa v Tepliciach panských.
„Ach, jako tu vonia“, pravil,
„ktože tak pekne zakadil!“

Desiaty lahnul do lože,
dral líšky z kože bez nože.
Keď už odral všetky líšky
a naplnil štyri driešky,
povstal z tej lože hore zas,
zanechal ten v izbe kmas.

A vynda z izby do dvoru,
myslel, že vošiel do choru,
počal jako rector spíval
„Vivat! Vivat! Vivat! Vivat!
Nech Pán Boh Rajec požehná,
že tak dobré pivo má!“

Dobre je tehdy byť v Rajci
tomu, komu mešec stačí
na to pivečko tak silné.
Ten tam nikdy nezahynie,
pri tom pivečku tak dobrom,
pri mešci peniazmi plnom.

Kto ale má vrecko prázdne
i v Rajci skoro uvázne.
Tiež tam darmo ništ nedajú,
ani piva nezadajú.
Jakos prišiel, tak musíš it,
nebudeš v Rajci piva piť.

Tehdy to pivečko pite!
A aj mne z neho pripite!
Keď ho dobre okoštujem,
potom vám zaň poďakujem.
Sadnem pod viechu na kameň
u Červenej košky. Ameň.

Snímka: zbierka mestského múzea

RAJECKÁ KRČMA V BUDOVE MESTSKÉHO PIVOVARU

Kto je nemý a neslyší,
nech hľadá, kde v Rajci visí
viecha na to pivo dobré,
tam nech leze, sadne sebe,
piva si doniesť rozkáže
a hneď mu jazyk rozviaže.

Kto častý závrat v hlave má,
ten sa len na to pivo dá
a pije ho vo dne v noci,
žalúdok v ňom vždycky močí,
jestli chce závrat mať menší,
dostane ho ešte vetší.

Podvihne-li k nebu oči,
hneď sa s ním celý svet točí,
dolu padá, nemúž státi,
jako trst sa vetrom kláti.
Nemôže sa pohnut z miesta.
Verte mi! Pravda je istá.

Šiesty tak napitý z piva
vliezol ku sviňam do chlieva.
Položil na sviňu hlavu,
myslel, že lahnul na trávu.
A spal vo chlieve na sviňach
tak makko jak na perinách.

Keď svine kričali: Krech! Krech!
On rekel: Švagre, nech ma, nech
trochu sebe odpočinut,
inače musím zahynut
od moci a sily toho
piva v Rajci tak dobrého.

Siedmy vyliezol na vežu,
myslel, že ho v koči vezú.
Volal vždycky na svú ženu,
aby prišla, sadla k nemu:
„Poď, sadni ku mne, ženička,
napijeme sa pivečka!“

